

ILIJA MITIĆ
Dubrovnik

Konzulat Dubrovačke Republike u Smirni

Veliko područje rada dubrovačke trgovačke mornarice u drugoj polovini XVII i tokom XVIII stoljeća, sve do pada Republike, nalazimo u lukama istočnog Mediterana, na Levantu, koje se nalazilo pod dominacijom Turskog carstva. Za razliku od dubrovačke konzularne službe u zapadno-evropskim lukama koja je bila organizirana po opće priznatim međunarodnim načelima, konzularna služba Republike na Levantu bila je pod uticajem odnosa Dubrovnika prema Turskoj. Položaj Republike prema Turskoj bio je reguliran raznim fermanima, a njena se potčinjenost ogledala prije svega u slanju trogodišnjeg harača u Carigrad. Osim harača bilo je i drugih dužnosti i vršenja raznih usluga Turcima, ali je zato Republika imala i svojih prava u Turskoj; njezina trgovina i pomorstvo su bili povlašćeni i pravno osigurani. Da bi bili sigurni na turskom području, trgovci su od Porte, na zahtjev dubrovačke vlade, dobijali takozvane »fermane nacionalnosti«, dubrovački kapetani posebne fermene, dok su dubrovački konzuli primali posebne diplome o imenovanju »berate«, na osnovu kojih su imali prava konzularnih predstavnika. Berate su za dubrovačke konzule na Levantu pribavljali, na traženje Senata, poimenično za svakog konzula »poklisari harača« ili generalni konzul Republike u Carigradu. Berat je vrijedio samo za određenog konzula i za vrijeme trajanja njegove službe. Izdavanje berata je bilo vezano sa priličnim troškovima, darovima i slično koje je snosila Republika. Vjerovatno je financijska korist Porte od izdavanja berata konzulima razlog da je bio vremenski ograničen rok trajanja službe dubrovačkih konzula na području Turske.

Dubrovački konzuli na Levantu imenovani su od Senata na temelju natječaja za vrijeme od 3 do 5 godina, ali im je Senat često rok trajanja službe za još 2 ili 3 godine produžio. Na području Turske su uglavnom samo dubrovčani bili konzuli Republike, premda nalazimo i izuzetaka. U Smirni je od 1745. do 1751. godine dubrovački konzulat vodio holandski konzul baron Hošepied. Nikola Dragaljica trgovac koji je niz godina živio u Smirni bio je pet puta dubrovački konzul, vicekonzul i administrator konzulata u toj luci.

U organizaciji konzularne službe na Levantu sredinom XVII stoljeća Republika se ugledala na konzularnu službu Holandije, a to iz razloga jer je i Holandija kao i Dubrovnik vodila na Levantu svojim brodovima istu djelatnost »pomorskog prijevoznika«, koju je Republika pomalo preuzimala od ove i drugih zemalja. Holandski utjecaj se osjećao dugo vremena kako u jurisdikcionom području pojedinih konzulata, tako i u plaćanju konzularnih taksa.

Pored dubrovačkog generalnog konzulata u Carigradu, kojem su bili potčinjeni svi levantinski konzulati, veoma važnu ulogu među brojnim dubrovačkim konzulatima na turskom području je imao konzulat u Smirni. Koliko je bila važna luka Smirna za dubrovačku trgovinu i pomorstvo vidimo po zaključku dubrovačkog Senata od 30. X 1667. godine, dakle neposredno iza velikog potresa koji je poremetio ekonomsku ravnotežu Republike, kojim zaključkom Senat imenuje R. Rossi za svog konzula u toj luci. Dvije godine kasnije izabran je F. Gilberti za konzula Republike u istoj luci, tako da je Senat izmjenjujući konzule, a tražeći uvijek novu pogodnu ličnost održao ovaj konzulat sve do pada Dubrovnika. U radu ovog konzulata postojao je samo jedan prekid i to u vremenu od 1768. do 1774. godine kad je uslijed rata na Mediteranu Senat obustavio rad dubrovačkog konzulata u Smirni i Solunu. Oba su pretvorena u vice konzulate, konzuli su bili opozvani, a kao vice konzulati su prešli pod upravu dubrovačkog generalnog konzula u Carigradu.

Dubrovački konzuli na Levantu imali su pravo, kao i oni na zapadu, da na svom konzularnom području imenuju vice konzule. Za rad vice konzula morao je dubrovački generalni konzul u Carigradu pribaviti poseban ferman. U sastavu du-

brovačkog konzulata u Smirni nalazio se od 1778. godine i vice konzulat na Rodosu, gdje je obavljao poslove za Republiku dubrovčanin Marko Ilarić.

Dubrovačka je vlada ulagala velike napore da organizaciono sredi svoje konzulate na Levantu. Radi toga je izdala 1751. godine pravilnik o konzulima na Levantu i o konzularnoj pristojbi. Dubrovačkim konzulima na Levantu su bili određeni troškovi za stan, hranu, odijelo, poslugu, tumače i druge potrebe. Ti su troškovi teretili državnu blagajnu. Osim toga konzul je na Levantu mogao u ime svoje plaće zadržati 20—30% naplaćene pristojbe, dok je ostatak morao da šalje u Dubrovnik. Taksa je iznosila 2% od vrijednosti robe za zapadne zemlje ili 2% od iznosa za koji je brod unajmljen, ukoliko se radilo o brodu koji je išao u turske zemlje. Konzul je morao voditi posebnu knjigu o uplati konzularne takse, a u Dubrovniku je bila osnovana posebna blagajna zvana »Cassa dei consolati di Levante«, dok je poseban ured kontrolirao rad i financijsko poslovanje konzulata na Levantu. Izvještaje o prihodima slali su svakog mjeseca dubrovački konzulati na Levantu preko Smirne u Carigrad, dok je kopija ovih izvještaja dostavljana u Dubrovnik odjeljenju za levantinske konzulate.

U upustvima poslatim 1751. godine konzulu u Smirni J. Floriju Senat je zatražio da ga obavijesti kakvi su običaji stranih konzula u tom gradu. Pošto je u momentu imenovanja Florija dužnost dubrovačkog konzula u Smirni vršio holandain, baron Hošepied, interesantne su instrukcije o primopredaji dužnosti. Floriju je bilo naređeno da iskaže Hošepiedu dužno poštovanje i priznanje za dotadašnji rad, te da mu tom prilikom preda pismo Senata sa visećim pečatom. Očigledno je da je Hošepied posebno zadužio Republiku za vrijeme svog rada i pored činjenice da se Republika žalila na neke zloupotrebe koje su se počele javljati za vrijeme njegove uprave. Floriju je dalje naređeno da ukoliko naiđe da se u vrijeme njegova dolaska u Smirnu tovari neki brod uz pomoć Hošepieda i zbog toga postoji mogućnost da dođe do sukoba oko naplate prihoda neka se on odrekne toga plaćanja samo da ovaj konzul ne ostane ljut i uvrijeđen. Konzul Florija se imao ponašati prema svim konzulima u luci tako da ne bude nikakva razloga za sukob, pošto bi iz toga moglo biti poteškoća za trgovinu i mornaricu Republike.

Senat je 18. V 1756. godine odredio da dubrovački konzul u Smirni ima pravo na slijedeće troškove i prihode: 500 reala za hranu, 200 reala za kuću, 50 reala za kafu, 120 reala za dragomane, 100 reala za dvojicu sluga, 130 reala za odjeću. Za darove je imao 100 reala, a kao platu imao je 20% svih prihoda konzulata ili približno 400 reala. Prilikom odlaska dubrovčanina na dužnost konzula u Smirni bilo je od Senata određeno davanje pozajmnice i to u visini od 600 reala. Ovaj se iznos davao iz blagajne levantinskih konzulata, a morao se vratiti čim konzul dobije prve prihode u konzulatu. Osim toga Senat je predvidio da konzul u Smirni za vrijeme trajanja rata na Mediteranu ima dobiti još 150 reala godišnje. Ovaj iznos je bila naknada za intenzivniji rad i opasnosti kojima su konzuli bili izloženi u takvim prilikama.

Predviđeno je da konzulat u Smirni mora voditi knjigu prihoda i rashoda, da šalje tačne podatke o dolasku i odlasku brodova i iznose koje je od ovih brodova naplatio. Sume koje su ubirali konzuli u Smirni bile su velike, što znači da je promet dubrovačkih brodova u to doba bio jako razvijen. I. Ohmčević dubrovački konzul u Smirni (1874. g.) je za period od 4 mjeseca imao prihod od 4.223 reala, dok je konzul Đ. Curić u istoj luci (1792. g.) imao za nepune dvije godine prihod od 29.747 reala. Međutim za vrijeme ratova, zaraza, nerada i drugih neprilika ovi su prihodi znatno opali. Posebnom odredbom Senata konzulu u Smirni je bilo zabranjeno napuštanje sjedišta konzulata, osim u izuzetno važnim prilikama. Ta-

kođer im je bilo zabranjeno trgovanje, davanje jamstva za tuđu robu i igranje karata ili bilo koje druge igre.

Sakupivši tačne podatke o radu konzulata u Smirni, Senat je na prijedlog odjela za levantinske konzulate donio 11. V 1758. godine posebnu uredbu o ovom konzulatu. Uredba se odnosila na prihode koje je imao konzul u ovoj luci prilikom preuzimanja i predaje svoje dužnosti. Senat je odlucio da se konzulu u ovom gradu prilikom preuzimanja dužnosti dodjeli iznos od 100 reala. Ovaj iznos se računa od dana njegovog dolaska u Smirnu, a bio je namjenjen za hranu konzula i njegove porodice, privremeni najam za njega i njegove sluge. Prilikom napuštanja dužnosti, danom dolaska novog konzula prestajala su sva primanja starog konzula koji je bio dužan da prvim sredstvom krene natrag za Dubrovnik. Određeno je bilo također da stari i novi konzul moraju živjeti zajedno u istoj kući u kojoj je stari konzul morao bez prigovora primiti novog konzula kako bi se izbjegli troškovi oko uzimanja nove kuće za jednog od njih. Poslije predaje dužnosti stari je konzul imao pravo na troškove do iznosa od 60 reala, kako za sebe i svoju porodicu, tako i za svoje sluge. Dolaskom u Dubrovnik konzul iz Smirne je imao prihod od 36 groša dnevno za sebe, porodicu i slugu za sve vrijeme koje je proveo u karantini. Isključiva određenost ovog propisa za konzulat u Smirni pokazuje koliko je Senatu bio važan uspješan rad ovog konzulata. Briga Senata da materijalno pomogne ona lica koja su se vraćala iz ove službe kao i ona koja su odlazila na dužnost konzula u Smirnu cilj je ovog propisa. Značaj ovog propisa ogleda se u činjenici da su ljudi koji su dolazili poslije obavljene dužnosti iz Smirne bili u izvjesnoj mjeri osigurani i dovedeni u mogućnost da nastave svoje stare i započinu nove poslove u Dubrovniku. Interesantno je ovdje spomenuti da je Senat donio 28. VI 1758. godine odluku kojom se odobrava konzulu u Smirni da može potrošiti iznos od 30 reala na dan sv. Vlaha za ručak koji priredi tog dana.

Kad je Antun Ban, dubrovački konzul u Smirni, napustio tu dužnost početkom 1786. godine ostao je dužnik Republici na račun iznosa koji je naplatio u toku svoje službe u konzulatu za 10.000 reala. Senat je donekle nadoknadio ovaj gubitak zaplijenom sveg novca, materijala i robe koja je pripadala bivšem konzulu Banu. Da se nebi ovakovi ili slični slučajevi ponovili Senat je donio 18. II 1786. godine odredbu o jamstvu i slanju računa, kojom je predviđeno da konzuli u Smirni i Alexandriji moraju na kraju svakog semestra poslati tačne račune odjelu za levantinske konzulate. Ukoliko ovo nebi učinili u navedenom roku morali su napustiti konzulat. Također se predviđalo ovom odredbom da konzul koji je izabran ne može otići u Smirnu na novu dužnost ukoliko prethodno ne dade jamstvo na sumu koju taj konzulat prosje-

no ubire u jednom semestru. Ovo jamstvo morao je odobriti Senat.

Interesantno je ovdje spomenuti odredbu Senata iz 1791. godine kojom je bilo propisano da dubrovački dragomani (tumači jezika) koji su 20 godina služili Republiku imaju za nagradu dobiti dubrovački konzulat u Smirni za vrijeme od 5 godina, pod uvjetom da su navršili 50 godina života. Prednost su imali oni dragomani koji su stariji po godinama službe ili po godinama života. Po isteku 5 godina službovanja u konzulatu imali su se vratiti u Dubrovnik da nastave sa službom dragomana. Ova se odredbe Senata samo jednom primjenila i to kad je za konzula u Smirni postavljen Đ. Curić (1792. g.), bivši dubrovački dragoman u Carigradu.

Iz dubrovačke konzularne prakse na Levantu poznat je slučaj kad bi neki konzul iznenada umro, a Senat o tome nije bio obavješten, u tom slučaju bi svi dubrovčani koji bi se zatekli u luci birali između sebe jedno lice koje će vršiti konzularne dužnosti do izbora novog konzula. Ovakav slučaj se dogodio u Smirni 1793. godine poslije smrti konzula Đ. Curića, kad je na zahtjev tamošnjih dubrovčana bio postavljen za administratora konzulata Nikola Dragagljica, koji je bio dugo vremena trgovac u istoj luci.

Zadatak dubrovačkog konzula u Smirni je bio isti kao i svih ostalih konzula; da štiti interese dubrovačkih trgovaca i pomoraca pred lokalnim vlastima, da pomaže kapetane dubrovačkih brodova i da unapređuje trgovinu, provodeći politiku dubrovačkog Senata. Konzul u Smirni je izdavao potvrde, ovjeravao prijepise pečatom konzulata i raspravljao spore između kapetana i članova posade dubrovačkih brodova, obavještavajući Senat o kretanju dubrovačkih brodova — o njihovu dolasku i odlasku iz luke.

Dubrovački konzulat u Smirni izvršavajući povjerene zadatke, štiteći i unapređujući dubrovačko pomorstvo i trgovinu, doprinio je zajedno sa ostalim dubrovačkim konzulatima po Mediteranu općem, ekonomskom napretku Dubrovačke Republike.

IZVORI I LITERATURA:

- 1) Lettere e commisioni di Levante od 1667. do 1808. g. (Državni arhiv u Dubrovniku, kao i ostali izvori za ovu radnju).
- 2) Acta S. Maria Maggiore XVII i XVIII st.
- 3) Acta Cons. rogatorum, sv. 115 — 210.
- 4) V. Vinaver, Dubrovnik i Turska u XVIII veku, Beograd 1960. g.
- 5) D. Živojinović, Organizacija dubrovačke konzularne službe na Levantu u drugoj polovini XVIII veka, Zbornik Filozofskog fakulteta, Beograd 1962. g.
- 6) I. Mitić, O konzularnoj službi Dubrovačke Republike, Pomorski zbornik, Zagreb 1962. g.